

GİRESUN YÖRESİNDE “GÖBEK DÜŞMESİ” HASTALIĞI VE GÖBEK ÇEKME UYGULAMALARI

Drop Umbilicus Disease In The Giresun Region And Pulling Umbilicus Practices

Aşlar MELİKOĞLU AKIN¹

¹Dr., aslarmelikoglu@hotmail.com, orcid.org/ 0000-0002-0780-164X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 20.04.2021
Kabul/Accepted: 23.06.2021

DOI: 10.20322/littera.724145

Anahtar Kelimeler

Giresun, Halk Hekimliği,
Hastalık, Göbek Düşmesi,
Göbek Çekme
Uygulamaları.

ÖZ

Günümüze kadar Türk kültüründe her dönem etkisini sürdürmüş olan geleneksel halk hekimliği uygulamaları, günümüzde modern tıbbın yaygınlaşmasıyla eski önemini yitirmiştir; ancak bazı hastalıkların tedavisinde hala tek çare olarak halk hekimliği uygulamaları görülmeye devam etmektedir. Göbek düşmesi hastalığı da bunlardan biridir. Göbek düşüklüğü, kişinin ani hareketleri, ağır kaldırması, üşütmesi vb. sonucunda göbeğinin yer değiştirmesi olarak bilinir. Hastalığın ishal, mide bulantısı, kusma, halsizlik, karın ağrısı, karında şişkinlik, gaz sıkışması ve göbek veya çevresinde ağrı gibi belirtileri vardır. Giresun yöresinde göbek düşüklüğünü teşhis etmede ve hastalığın tedavisinde modern tıbbın yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Bu sebeple yöre halkı göbek düşüklüğü şüphesinde sadece halk hekimliği uygulamalarıyla tedavi olma yolunu seçmiştir.

Göbek düşüklüğü tedavisi genel olarak “göbek çekme” olarak adlandırılır. Halk hekimliği uygulamalarından biri olan göbek çekme uygulaması Giresun yöresinde oldukça yaygındır. Yörede hastalığın tedavisinde birçok farklı yöntem uygulanmaktadır. Bu yöntemlerden bir kısmı profesyonel kişiler tarafından, bir kısmı amatör kişilerce, bir kısmı da hastanın kendisi tarafından uygulanmaktadır.

Bu çalışmada önce halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiş; Türk kültüründe ve Giresun yöresinde halk hekimliğinin yeri açıklanmıştır. Daha sonra Giresun yöresinde göbek çekme yöntemlerine hâkim profesyonel ve amatör kişilerle görüşülerek göbek düşmesi hastalığı, belirtileri, tedavi yöntemleri hakkında elde edilen bilgiler sunulmuştur. Bu çalışmayla Giresun yöresi göbek çekme uygulamalarının yok olmadan kayıt altına alınıp geleceğe aktarılması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

Keywords

Giresun, Folk Medicine,
Disease, Drop Umbilicus
Disease, Pulling Umbilicus
Practices.

Traditional folk medicine practices, which have been effective in Turkish culture in every period until today, have lost their former importance with the spread of today modern medicine; However, folk medicine practices continue to be seen as the only cure for the treatment of some diseases. Drop umbilicus disease is one of them.

Drop umbilicus disease, sudden movements of the person, heavy lifting, cold, etc. known as umbilicus displacement as a result. The disease has symptoms such as diarrhea, nausea, vomiting, weakness, abdominal pain, abdominal bloating, gas tightness, pain and heaviness in or around the umbilicus. Modern medicine is thought to be inadequate in diagnosing and treating the drop umbilicus disease in the Giresun region. For this reason, the local people have chosen to be treated only with folk medicine practices in the suspicion of drop umbilicus disease.

Treatment for drop umbilicus is commonly referred to as "pulling umbilicus". Umbilicus pulling practice, which is one of the folk medicine practices, is quite common in Giresun region. There are many umbilicus pulling methods in the region. Some of these methods are applied by professionals, some by amateurs and some by the patient himself.

In this study, first, general information about folk medicine was given; The place of folk medicine in Turkish culture and Giresun region has been explained. Later, in the Giresun

region, professional and amateur people who are familiar with the methods of umbilicus pulling were interviewed and information obtained about the disease, symptoms and treatment methods were presented. In the study, it is aimed to record and transfer to the future of Giresun region's umbilicus pulling methods, which are about to be forgotten every day.

Atıf/Citation: AKIN, A. (2021), “Giresun Yöresinde “Göbek Düşmesi” Hastalığı ve Göbek Çekme Uygulamaları”, *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/3, 563-576.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Aslar MELİKOĞLU AKIN, aslarmelikoglu@hotmail.com

GİRİŞ

İlkel çağlardan günümüze kadar insanlar açlık, soğuk, kuraklık, hastalık ve savaş gibi çeşitli zorluklara karşı her daim bir mücadele halinde olmuştur. Bu mücadelenin temelinde öncelikle hayatta kalma gayesi vardır. Zaman içinde edindikleri tecrübelerle hayatta kalmanın ve hayatı kolaylaştırmanın yollarını geliştiren insanlar, hasta olduklarında da hastalıkla baş edebilmek için çeşitli çareler aramışlardır. Modern tıbbın yaygınlaşmadığı dönemlerde insanlar, hastalıklardan kurtulmak için bitkilerden, hayvanlardan, büyüden vb. faydalanmışlardır.

Tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar gelen “halk hekimliği yöntemlerinde yaşanılmış, birçok kere denenmiş uygulamalar ve bu uygulamalar çevresinde gelişmiş inançlar etkili olmuştur” (Sever 2004: 96). Halk hekimliği uygulamaları zaman içinde toplumların yaşadıkları coğrafyanın, yaşam biçimlerinin, dinlerinin, ekonomilerinin vb. etkisinde şekillenip zenginleşmiş, modern tıbbın yaygınlaşmasıyla da alternatif tedavi yolu olarak varlığını sürdürmüştür.

“Modern tıp tarihi araştırmaları tarih öncesi döneme uzandıkça halk hekimliğiyle birleşmektedir” (Bayat 2016, 24), yani halk tıbbı modern tıbbın gelişimine kaynaklık etmiştir; ancak modern tıbbın yaygınlaşmadığı dönemlerde tek alternatif tedavi yolu olan halk hekimliği, modern tıbbın gelişimiyle ikinci planda kalmıştır. Son zamanlarda genellikle modern tıp imkânlarından faydalanmanın imkânsız ya da zor olduğu durumlarda (ulaşım, maddi imkânsızlıklar vb.) halk hekimliği tercih edilmektedir; ancak sebebi nazar, büyü, cin çarpması vb. olduğu düşünülen hastalıklarda veya modern tıbbın çaresiz kaldığı alanlarda hala tek çare olarak halk hekimliği görülmektedir. Günümüzde, birçok kültürde halk hekimliği uygulamalarının çeşitli şekillerde varlığını koruduğu bilinmektedir.

1. Türklere Halk Hekimliği

Yeryüzünün en kadim milletlerinden olan Türklerin oldukça geniş bir coğrafi alanda hüküm sürmeleri, birçok kültürle etkileşim halinde olmaları ve hayat tarzlarındaki değişimler Türk halk tıbbının zengin ve dinamik bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır.

“İslâmiyet öncesinde Türkler, hastalıkların ak ve kara iyelerle, ruhlarla aralarının bozulmasından, onları gücendirdiklerinden veya kızdırdıklarından ileri geldiğine inanırlardı. Böylesi bir inanç ortamında göz ile görülebilen, maddî sebeplerle meydana gelen hastalıklar, genel olarak yöredeki bitki, maden ve hayvanlardan elde edilen ürünlerden veya bunların terkihiyle meydana getirilen ilaçlarla tedavi

edilmektedir. Diğer yandan gözle görülemeyen ve sebebi ruhlara, iyelere bağlanan rahatsızlıklarda ise, kamlar tedaviyi üstlenir; uyguladıkları çeşitli sihir ve büyülerle rahatsızlığı giderirlerdi” (Sever 2015: 182).

İslami dönem Türk halk tıbbına ait bilgiler bu döneme ait yazılı ve sözlü eserlerden elde edilmektedir. İslami dönem Türk edebiyatının ilk eserlerinden olan Kutadgu Bilig’de ve Divânu Lugâti’t-Türk’te halk hekimliği ile ilgilenenler “otacı”, “emçi”, “efsuncu” gibi adlarla anılırken ilaç yerine de “em” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir (Kaşgarlı Mahmut 2006: 95,363, 407; Yusuf Has Hacib 2008: 750, 751).

15. ve 16. Yüzyıllarda yazıya geçirildiği tahmin edilen Dede Korkut Hikâyelerinde ise Türk halk hekimliğine dair çeşitli örneklere rastlanır. Örneğin Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde açık yaranın tedavisinin anne sütü ile dağ çiçeği karışımından yapıldığı şöyle anlatılmaktadır: “Böyle deyince kırk ince kız yayıldılar. Dağ çiçeği devşirdiler. Oğlanın anası emceğini bir sıktı, sütü gelmedi; iki sıktı, sütü gelmedi; üçüncüde kendisine vurdu, kanı doldu; sıktı, sütü kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına vurdular, oğlanı ata bindirdiler, alıp ordasına getirdiler. Oğlanı hekimlere ısmarlayıp Dirse Handan sakladılar. At ayağı kütük, ozan dili çevik olur, hanım, oğlanın kırk günde yarası onuldu, sapasağ oldu. Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu. Av avlar, kuş kuşlar oldu” (Gökyay 1980: 24). Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâyede ise açık yaranın kül ile tedavi edildiği görülmektedir: “Çoban şehit olan kardaşlarının öcünü aldı. Kâfir leşinden binbir tepe yığdı. Çakmak çakıp od yaktı. Kepeneğinden de kurumsu edip yarasına hastı. Yolun kıyısını alıp oturdu, ağladı, sızladı” (Gökyay 1980: 35). Halk hekimliğinde kullanılan ilaçlar, denenmiş, uzun yıllar süren tecrübeler neticesinde faydası kanıtlanmış malzemelerden yapılmaktadır. Bu yüzden halk ilaçlarında kullanılan malzemeler o yöre insanı tarafından iyi tanınan, kolay ulaşılabilen malzemelerden oluşmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerine konu olan halk hekimliği uygulamalarında da kullanılan ilaçların kolay ulaşılabılır malzemelerden yapıldığı görülmektedir. Ayrıca hikâyelerde ilaçların kullanımı sonrası yaraların hızlı bir şekilde iyileşmesi Türklerin halk hekimliğine duyduğu güveni göstermektedir.

Dede Korkut Hikâyelerinden günümüze gelinceye kadar olan diğer halk anlatılarında da halk hekimliğine dair birçok unsura rastlanmaktadır. Bu anlatılarda şifalı otlar, hayvansal ürünler, meyveler, toprak, su vb. unsurların hastalıkları iyileştirmede kullanıldığı görülürken; dervişlerin, pirlerin, hocaların, büyücülerin ve kadın sağaltıcıların tedavi görevini üstlendikleri görülmektedir. Örneğin “Tahir ile Zühre Hikâyesi’nde, uzun süre çocuğu olmayan kişiler, doktorlara haplar ve macunlar yaptırırken, Öksüz Vezir Hikâyesi’nde güneş yanığına söğüt yaprağı ile yoğurt sürülmektedir. Arzu ile Kamber Hikâyesi’nde ise bayılan Kamber’in üzerine su dökülerek iyileştirmeye çalışılmaktadır” (Alptekin 2010: 12, 8, 14). Giresun yöresinde derlenen “Düriye” adlı masalda ise yayla çiçeğinin halk hekimliğindeki iyileştirici etkisi şöyle anlatılmaktadır: “Padişahın bir kızı varmış. Bir gün bu kız amansız bir hastalığa düşmüş. Padişah, kızının derdine derman olan kişiyle kızını evlendireceğini söylemiş. Padişahın kızıyla evlenmek isteyen herkes kızını iyileştirmek için bir ilaç getiriyormuş. Fakat fakir çobanın ilaç yapabilecek hiçbir şeyi yokmuş, bu yüzden “bari bir çiçek koparayım da padişahın kızına götürüreyim” diye düşünmüş. Almış götürmüş çiçeği, kıza ikram etmiş ve son anda aklına şöyle söylemek gelmiş: “Bunu

kaynatacaksın ve suyunu akşam ayaza koyacaksın, ayazda bir müddet durduktan sonra sabahları bir tas bu sudan içeceksin, inşallah derdine derman olacak, hastalığın geçecek." Nitekim çobanın söylediklerini padişah yaptırmış ve kızı o sudan bir müddet içtikten sonra iyileşmiş. İyileştikten sonra, padişah çobana kızını vermiş. "Düriye" derler bu çiçeğe, bazıları da "altın çiçek" der." (Melikoğlu 2018: 80) Bu masala konu olan altın çiçeğin, günümüzde Giresun yöresi halk hekimliği uygulamalarında yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir.

"Türkiye Türklüğünün halk hekimliği konusundaki birikimlerinin oluşmasında, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri temeli binlerce yıllık Türk tıbbına dayanan pratikler ile daha sonra dâhil oldukları değişik din ve kültür çevrelerinden aldıkları unsurların birleşimi vardır" (Bekki 2017: 198). Ayrıca Anadolu'nun kendi içinde coğrafi farklılıklar göstermesi, her bir yörede Türk halk hekimliğinin çeşitlenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

2. Giresun Yöresinde Halk Hekimliği

Günümüzde genellikle modern tıp imkânlarından faydalanmanın imkânsız ya da zor olduğu durumlarda halk hekimliği tercih edilmektedir. Giresun yöresinin geçit vermez dağları, vadileri ve yaylaları yöredeki ulaşım imkânlarını kısıtlamış ve böylece modern tıba ulaşmanın zorlaştığı kesimlerde halk hekimliği uygulamaları canlılığını korumuştur. Ayrıca dışarıyla etkileşimin kısıtlı olduğu bu bölgelerde halk hekimliği uygulamaları kendi içinde çeşitlenip zenginleşerek günümüze kadar gelmiştir.

Giresun yöresinde halk hekimliği uygulamalarında dinsel-büyüsel yöntemlerden ve ilaçlı tedavilerden faydalanılır. Dinsel yöntemlere genellikle sebebi nazar, cin çarpması vb. olduğu düşünülen hastalıklarda başvurulur. "Türk kültüründe dinsel yöntemlerle tedavinin esasını tanrıya, ruhlara, totemlere yalvararak hastalığa neden olan hastalık kaynaklarını yok etmek, yola getirmek işlemleri oluşturmaktadır" (Acıpayamlı 1982: 12). Giresun yöresinde dinsel yöntemlerle tedavileri hocalar üstlenir. Yörede dini bilgilerinin yeterli seviyeye ulaştığı düşünülen kişiler, profesyonel anlamda hocalık veya imamlık yapmasa da "hoca" olarak adlandırılır. Kökeni Şamanlık kültürüne dayanan büyüsel uygulamalara ise genellikle al basması, nazar, büyü vb. nedeniyle oluşan hastalıklarda başvurulur. Bazı hastalıklarda hem büyüsel hem de dinsel tedavilerin bir arada yapıldığı görülmektedir.

Yörede halk hekimliği uygulamalarında, Boratav'ın "gerçekçi, akılcı tedavi" (Boratav 1984: 127) olarak nitelendirdiği ilaçla tedavi yöntemleri oldukça yaygındır. İlaç yapımında kullanılan malzemelerin çoğunluğunu yörede yetişen bitkiler ve hayvansal ürünler oluşturur. Sirke, limon, ısırgan otu, peynir suyu, kül, bal, reçine, yün, yoğurt, çam sakızı, yumurta, sarımsak, soğan, tereyağı, zeytin ve zeytinyağı ilaç yapımında en çok kullanılan malzemelerdir. Bu malzemeler bazen tek başına, bazen de başka bir malzemeyle karıştırılarak kullanılır.

Günümüzde yöredeki ulaşım imkânlarının artmasıyla modern tıptan faydalananların sayısı da artmıştır, ancak bazı hastalıkların çaresi hala sadece halk hekimliğinde aranmaktadır. Bu hastalıklar genellikle sebebi nazar, büyü, cin çarpması olduğu düşünülen ya da modern tıpta çarenin tükendiği hastalıklardır. Göbek düşmesi hastalığı ise sebebi nazara, büyüye vb. dayanmayan ama çaresi sadece halk hekimliğinde aranan tek hastalıktır.

Yöre insanı göbek düşmesi hastalığını doktorların anlayamadığını ve bu yüzden de tedavi edemediğini düşünmektedir. Çünkü modern tıp yöntemlerinde "göbek düşmesi hastalığında, hastaların ciddi şikayetleri olmasına rağmen testler, tetkik tahlillerde, röntgen, ultrason, tomografi ve MR filmlerinde, endoskopi ve kolonoskopilerde hiçbir bulguya rastlanmamaktadır" (Beyatlı 2016: 4). Bu yüzden doktorlar göbek düşüklüğünü anlayamamakta ve bundan dolayı da hastalığı tedavi etmek yerine genellikle ağrı kesiciler vererek hastanın şikâyetlerini geçici süreliğine durdurmaktadır. Bu durum Giresun yöresinde geleneksel göbek düşüklüğü tedavisi yöntemlerinin (göbek çekme uygulamalarının) canlılığını korumasına olanak sağlamıştır.

3. Göbek Düşmesi Nedir?

Göbek düşmesi halk arasında kişinin göbeğinin yer değiştirmesi olarak bilinir. Hastalık el ile göbek bölgesine basınç uygulanarak teşhis edilir. Farklı yörelerde göbek düşmesine "göbek kayması", "bağırsak dolaşması", "göbek kaçığı", "yürek kayması", "eş kaçığı", "eş çıkması" gibi isimler verilir. Göbek düşüklüğünün tedavisine "göbek çekme" denilir.

Göbek çekme tedavisi ile ilgilenen profesyonel kişiler, bir kişinin bir kez göbeği düştüğünde bundan sonraki zamanlarda göbeğinin düşme ihtimalinin daha yüksek olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca göbeği düşen ve bunu uzun süre fark edemeyen kişilerin göbeğinin o şekilde yerleştiğine inanılmakta ve buna yörede "göbeği yer etmiş" denilmektedir. Göbeği yer eden hastanın tedavisi zor hatta imkânsız olarak görülmektedir (KK: 3). Tedavi edilmeyen göbek düşüklüğünün, geçmeyen ishal ya da kabızlık, dik duramama ve hatta kadınlarda çocuk sahibi olamama gibi ciddi sağlık problemlerine sebep olduğu düşünülmektedir. Göbek düşüklüğünün kronik bir hal almaması için yörede göbek düşmesi belirtileri gösteren kişinin tedavisinin geciktirilmemesine oldukça özen gösterilmektedir.

4. Göbek Düşmesinin Nedenleri ve Belirtileri Nelerdir?

Göbek düşmesi hastalığının ana nedeninin kişinin ağır kaldırması, düşmesi, üşütmesi ya da ani hareketleri olduğu belirtilmektedir (KK: 3).

Hastalığın en sık karşılaşılan belirtileri arasında ishal, mide bulantısı, kusma (ağızdan sarı su gelmesi), halsizlik, karın ağrısı, karında şişkinlik, gaz sıkışması, göbek veya çevresinde ağrı ve ağırlık hissi ve göbeğe elle bastırıldığında göbeğin başka yerde atması gösterilmektedir (KK: 1). Bunun dışında, uzun süre devam eden göbek düşmelerinde "bağırsak düzeninin bozulması; uzun süre devam eden kabızlık veya ishal, yeme içmeden keyif alamamak, depresyon, dik duramamak, nefes darlığı, bel ve sırt ağrısı, halsizlik, yorgunluk, baş ağrısı, uykusuzluk" (Beyatlı 2016: 3) ve kadınların çocuk sahibi olamamaları (KK: 4) gibi şikâyetler de görülebilmektedir.

Hastalığın belirtileri genellikle birkaç saat sonra ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden göbek düşmesi belirtileri gösteren hastaya yakın zamanda ağır kaldırıp kaldırmadığı, düşüp düşmediği gibi sorular sorulmaktadır. Eğer hasta göbek düşüklüğüne sebep olabilecek şeyler yaşadığına göbeğinin düşmüş olabileceğine kanaat getirilir ve göbek çekme tedavisine başlanır.

5. Göbek Çekme Yöntemleri Nelerdir?

Giresun yöresinde birçok farklı şekilde göbek çekme yöntemi uygulanmaktadır. Göbek çekmekle profesyonel olarak ilgilenen kişiler genellikle bu yöntemlerden sadece birine hâkimdir ve diğer yöntemler hakkında pek bilgileri yoktur. Göbek çeken kişilerin birçoğu, kendi uyguladıkları tedavi yöntemleri dışındaki tedavi yöntemlerinin yetersiz olduğunu belirtmekte ve hatta diğer yöntemleri “cazuluk” olarak nitelendirip eleştirmektedirler.¹

Kişinin aniden karnı ağrımaya başladığında, midesi bulandığında ilk akla gelen şey bu kişinin göbeğinin düşmüş olabileceğidir. Hasta, tedavi edilmeden önce, şikâyetlerinin sebebinin göbek düşüklüğü olup olmadığından emin olunmalıdır. Bunun için genellikle hastanın karnına elle hafif basınç uygulanır ve göbek bölgesindeki atardamarın yeri tespit edilir. Eğer atardamar göbek çevresinin uzağındaysa hastanın göbeği düşmüş demektir. Göbeğin düşüp düşmediğini anlamanın bir diğer yolu da şudur: Hasta sırt üstü yatırılır, iki göğsünden birinin diğerinden daha aşağıda olup olmadığına bakılır, eğer göğsünün biri daha aşağıdaysa göbeğinin o tarafa düşmüş olduğuna inanılır (KK: 1).

Anadolu'nun bazı yörelerinde de göbek düşmesi benzer yöntemlerle anlaşılmaktadır: Antalya yöresinde “hasta önce yüzü yukarı yatırılır. Ocaklı eline uzunca bir ip alır, hastanın her iki göğüs ucuyla göbek noktası arasındaki mesafeyi ölçer. Mesafesi kısa olan tarafın kol altındaki sinirlerini bularak eşi oradan kontrol edip, eşin yerini bulmasını sağlar” (Gönenç 2011: 70). “Aydın yöresinde “bir kişide “göbek kaçı” olup olmadığını anlamanın yolu kadın ve erkekte ayrı ayrı uygulamalarla teşhis edilmektedir. Kadınlarda göbeğe elle dokunularak ya da ellerden herhangi birinin baş ve işaret parmağı arasındaki kıkırdak yapıya baskı uygulayarak hastalığın varlığı tespit edilir. Erkeklerde ise genelde eldeki kıkırdak yapıdan (göbek damarı) veya dizkapağının alt tarafındaki yan bacak kasının elle tutularak sıkılmasıyla hastalık teşhis edilir. Ayrıca Aydın yöresinde göbeğin, vücudun hangi tarafına doğru kaydığının teşhis edilmesi önemlidir. Göbek aşağı doğru kaymış ise ishal, yukarı doğru kaymış ise bulantı, iştahsızlık, bel ağrısı, kişide sürekli su içme isteği yaptığı ve kişinin göbeğinde ağrı hissettiği söylenmektedir” (Ülger 2012: 150). “Yozgat yöresinde aç karınlı hasta yastıksız sırt üstü yatırılır. Parmaklar göbek deliğinden içeri sokulur ve göbeğin yerinde atıp atmadığı kontrol edilir. Eğer göbek yerinde atmıyorsa hastanın göbeği düşmüş demektir” (Zorluer 2018: 79).

Hastanın göbeğinin düştüğüne kanaat getirildikten sonra göbek çekme uygulamalarına başlanır. Göbek çekme yöntemlerinin çoğunda tedavinin etkisini artırmak için hastanın karnının aç olması gerekmektedir. Giresun

¹ Cazu (cadı) sözlüklerde “geceleri dolaşarak insanlara kötülük ettiğine inanılan, başkalarına zarar veren kadın” (Akalin, Argunşah vd. 2011), “gulyabani, hortlak, karakoncolos, vampir, çirkin kocakarı, acuze” (Devellioğlu 2003: 121) şekillerinde tanımlanmaktadır. Giresun yöresinde ise büyüyle uğraşan, farklı kılıklara bürünebilen, istediği zaman görünmez olabilen kişiler “cazu” olarak tanımlanır. Yöre halkı tarafından cazular dinden imandan çıkmış, insanlara kötülük yapan, şeytanlaşmış kişiler olarak görülür. Hatta yörede cazu için “insandan yapılmış şeytan” ya da “dışı insan içi şeytan” gibi tabirler kullanılır. Cazu diye tabir edilen kişiler genellikle tanıdık yaşlı bir kadındır. (KK: 3)

yöresinde göbek düşüklüğü tedavisi (göbek çekme uygulaması) ya profesyonel kişilerce ya amatör kişilerce ya da hastanın kendisi tarafından uygulanmaktadır.

5.1. Profesyonel Kişilerce Uygulanan Göbek Çekme Yöntemleri

Giresun yöresinde göbek düşüklüğü tedavisi çoğu zaman profesyonel kişiler tarafından yapılmaktadır. Bilindiği gibi "Anadolu'da halk hekimliği ile ilgilenen kişiler hoca, şeyh, okuyucu-üfürükçü, ocaklı, izinli, orumçu gibi" adlarla anılmaktadır (Acıpayamlı 1989: 4). Giresun yöresinde ise göbek çekme işiyle ilgilenen kişiler bu adlardan herhangi biriyle anılmasa da "izinli" sınıfına sokulabilir ancak; izinli kişiler genellikle küçük yaşlarda el alıp bu yeteneği elde ederken Giresun yöresinde böyle bir sınırlama yoktur. Göbek düşüklüğü tedavisini öğrenmek isteyen kişi izinli kişiden rica eder ve izinli uygun görürse bu tedavi yöntemini kişiye öğretir. İzinli kişiler bu işi bir sır olarak görmekte ve bu yüzden uyguladıkları tedavi yöntemlerini ancak "el verme" yöntemiyle başka kişiye öğretmektedirler. İzinliler uyguladıkları tedavi yöntemlerinin ayrıntıları kontrolsüzce yayılırsa yeteneklerini kaybedeceklerini düşündüklerinden sırlarını herkesle paylaşmaktan kaçınılmaktadırlar.

Giresun yöresinde göbek çekme tedavisini uygulayan kişiler genellikle tedavi yöntemlerinden sadece birine hâkimdir. Özellikle dualı yöntemler daha etkili tedavi yöntemleri olarak görülmekte ve sadece "el almış" kişiler tarafından uygulanmaktadır. Bunun dışındaki bazı tedaviler amatör kişilerce de uygulanabilmektedir. Profesyonel kişilerce uygulanan göbek çekme yöntemlerinden bazılarında hasta ve tedavi edici kişinin yan yana bulunmasını zorunlu iken bazılarında uzaktan tedavi mümkündür.

Giresun yöresinde profesyonel kişilerce uygulanan beş farklı göbek çekme yöntemi vardır. Bunlar; bardakla göbek çekme yöntemi, kol ve bacakların çekilmesiyle uygulanan göbek çekme yöntemi, masajla uygulanan göbek çekme yöntemi, damar ve kasların çekilmesiyle uygulanan göbek çekme yöntemi ve iğneyle göbek çekme yöntemidir:

5.1.1. Bardakla Göbek Çekme Yöntemi

Hasta ve göbek çeken kişinin yan yana bulunması gereken tedavi şekillerinden en yaygını bardakla göbek çekme yöntemidir. Bu yöntemde önce küçük bir ekme parçası göbeğin üstüne yerleştirilir, ekmeğin üzerine üç tane kibrit çöpü sokulur ve kibrit çöplerinin ucu yakılır. Daha sonra bardak ekmeğin üstüne kapatılır ve yaklaşık on dakika kadar bekletilir. Göbek bardağın içine toplandığında göbeğin yerine geldiği düşünülür ve bardak çıkarılır. Bu işlemin bir benzeri de pamukla yapılmaktadır. Bir parça pamuk göbeğe koyulur ve yakılır. Üzerine bardak kapatılır. Bir süre sonra bardağın içinde kalan göbek yukarı doğru çekilmeye başlar, tedavi sona erdiğinde bardak çıkarılır (KK: 6). Yozgat, Aydın ve Trabzon yörelerinde de bardakla göbek çekme uygulamasına rastlanır (Ülger 2012: 150; Uyar 2013: 57). Trabzon yöresinde bu tür göbek çekme uygulamasında pamuk ve ekme yerine hamur kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca Trabzon yöresinde bardakla göbek çekme uygulamasının bir çeşidi de şöyledir: "Önce bardağın içine ateş tutulur daha sonra bardak göbeğin üzerine bastırılır. Göbeğin yerine geldiği anlaşıldıktan sonra bardak göbekten çekilir" (Baysal 2014: 268). Bardakla göbek çekme yönteminin ardından hastanın göbeğinin yerine gelip gelmediği elle kontrol edilir ve bu kontrolün ardından

hasta da kendisini iyi hissediyorsa tedaviye son verilir. Hasta, bir süre dinlendikten sonra günlük hayatına devam eder.

5.1.2. Kol ve Bacakların Çekilmesiyle Uygulanan Göbek Çekme Yöntemi

Profesyonel kişilerce yapılan tedavi şekillerinden biri de kol ve bacakların çekilmesiyle uygulanan tedavi yöntemidir. Bu tedavi şeklinde önce hasta yüz üstü yatırılır. Göbek çeken kişi hastanın beline basar, kol ve bacağına çapraz şekilde sırtında birleştirir. Göbeğin yerine geldiğine kanaat getirdikten sonra bu işlemi sonlandırır (KK: 2). Bu yöntem benzer şekillerde Antalya, Çorum ve Trabzon yörelerinde de uygulanmaktadır: "Antalya yöresinde hasta yüzü aşağı gelecek şekilde yatırılır. Yatan hastanın sol kol bileği ile sağ ayak bileğinden tutulup iki bilek sırt bölgesinde bir araya getirilir ve iki bilek üstünden aşağıya doğru üç kez bastırılır. Bundan sonra sağ kol bileği ile sol ayak bileği aynı şekilde sırt bölgesinde bir araya getirilerek aynı işlem tekrarlanır. Bu şekilde de düşen göbeğin eski yerine getirilmesi sağlanır" (Gönenç 2011: 70). Bu tedavi yönteminde göbeğin tam olarak yerine yerleşmesi için tedavinin ardından hasta birkaç dakika daha yüz üstü yatmaya devam eder.

5.1.3. Masajla Uygulanan Göbek Çekme Yöntemleri

Giresun yöresinde göbek çekme tedavilerinin çoğu karna çeşitli şekillerde masaj yapılarak uygulanmaktadır. Bu tür göbek çekme uygulamalarında göbek çeken kişi ve hasta yan yana olmalıdır.

Karna masaj yaparak uygulanan göbek çekme tedavilerinin en yaygını şudur: Hasta düz bir şekilde yatırılır, göbek çeken kişi hastanın karnında elini gezdirir, göbek düşüklüğünü tespit eder ve hastanın karnına masaj yaparak düşen göbeği yerine getirmeye çalışır. Daha sonra yumurta pişirilip hastaya yedirilir (KK: 7). Göbek düşmesiyle göbek çevresinde zarar gören kasların güçlenmesine yumurtanın yardımcı olacağı düşünülmektedir. Giresun yöresi halk hekimliği uygulamalarında yumurta, özellikle kırık ve çıkık tedavileri olmak üzere; yanık, mide ağrısı, damar tıkanıklığı gibi birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır.

Giresun yöresinde uygulanan masajlı tedavilerde kimi zaman hastanın karnına sabunlu su, zeytinyağı vb. sürüldüğü görülmektedir (KK: 7). Bu tedavi yöntemi masajla yapılan tedavilerin en yaygınıdır. Anadolu'nun birçok kesiminde birtakım farklılıklarla masajla göbek çekme yöntemlerine rastlanmaktadır: "Yozgat yöresinde karna masaj yapıldıktan sonra hastanın karnına karasakız yapıştırılır" (Uyar 2013: 43). "Trabzon yöresinde ise karna masaj yapılır ve göbek yerine geldikten sonra tedaviye son verilir" (Baysal, 2014: 268). Adana yöresinde ise birkaç farklı malzemeyle yapılan masajla göbek çekme uygulaması görülmektedir: "Göbeği düşen hastanın karnı su ve sabunla ya da susam yağıyla ovularak göbeği yerine getirilir" (Özgen 2007: 120).

Masajla yapılan göbek çekme tedavilerinden bir diğeri başparmakla göbek deliğine masaj yapılarak uygulanan tedavi yöntemidir. Bu yöntemde önce başparmak göbeğe yerleştirilir ve başparmakla göbek çevresine dairesel hareketlerle masaj yapılır, bu esnada da dualar okunur. Göbek yerine geldiğinde bu işleme son verilir (KK: 4). Bu tedavi şekli Giresun yöresi dışında diğer pek çok yörede de görülmektedir. Rize yöresinde buna benzer bir göbek çekme uygulaması şöyledir: "Hasta sırt üstü yatırılır. Başparmak göbek deliğinin içine sokulur. Başparmakla göbek döndürülerek yukarı doğru çekilir. Bu esnada öpüyormuş gibi ses çıkarılır" (Sinoğlu 2017: 196). "Trabzon yöresinde ise hasta sırt üstü yatırılır. Başparmak göbek deliğine yerleştirilir ve tam daire şeklinde

döndürülür. Böylece göbek yerine gelir” (Baysal 2017: 268). “Çorum yöresinde de hastanın göbek deliğine masaj yapılarak dualar okunur” (Tozlu 2017: 64). Benzer uygulama Yozgat yöresinde de görülmektedir (Zorluer 2018: 79). “Ankara yöresinde ise başparmakla göbek çevrildikten sonra hastanın karnı sabunlu suyla yıkanır ve göbek çevresi sarılır, üç gün sonra sargı çıkarılır” (Temizsoylu 2012: 103).

Yörede masajlı göbek çekme uygulamalarından biri de bal ile göbek çekme yöntemidir. Bu tedavide göbek çeken kişi önce hastanın karnına bal sürer. Elini göbeğe koyar ve sonra hızla yukarı çeker, bu işlemi göbek yerine gelene kadar tekrarlar (KK: 7). Göbek çekme tedavisinde balın yapıştırıcı özelliğinden faydalanılır. Tedavi edici kişi elini hastanın karnından hızla yukarı çekerken hastanın göbek bölgesindeki deri de yukarı kalkar ve böylece göbek yerine yerleşir. Giresun yöresinde halk hekimliği uygulamalarında da bal ile tedavi oldukça yaygındır. Romatizma, damar tıkanıklığı, kabızlık, kulak ağrısı, mide ağrısı, egzama, çıban gibi birçok hastalığın tedavisinde baldan faydalanılır. Bal ile göbek çekme uygulaması birtakım farklılıklarla diğer yörelerde de görülmektedir: “Rize’de göbeği çeken kişi ellerine bal sürer ve hastanın karnını yukarı doğru kaldırarak çeker. İşlem tamamlandıktan sonra hastanın karnı bir bağ ile bağlanır ve bağ üç gün belde bekletilir ya da bal ile tuz karıştırılıp göbeğin üzerine sürülür. Sonrasında göbek, yukarı doğru yapılan el hareketleriyle kaldırılır” (Sinoğlu 2017: 196). Bal ile tedavi eski Türklerde de oldukça sık rastlanan tedavi yöntemlerindedir. “Eski Türkçe tıp metinlerinde “panıt” ve “mır” olarak yer alan bal ve bal suyunun dalak, karın ve bağırsak çıbanlarında, ishal ve karın ağrısında tedavi edici amaçla kullanıldığı görülmektedir” (Yaylagül 2014: 52).

Masaj yöntemleriyle uygulanan tedavi şekilleri herhangi bir risk taşımadığından ve kolay uygulanabilir olduğundan zaman zaman amatör kişilerce de uygulanmaktadır. Amatör kişilerce uygulanan en yaygın masajlı yöntem ise başparmakla göbek deliğine masaj yapma yöntemidir.

5.1.4. Damar ve Kasların Çekilmesiyle Uygulanan Göbek Çekme Yöntemleri

Giresun yöresinde damar ya da kasların çekilmesiyle uygulanan üç tür göbek çekme yöntemi vardır, bunlardan en yaygını şudur: Hastanın sağ kolunda göbekte bağlantısı olduğu düşünülen kasa yukarı aşağı olacak şekilde masaj yapılır, masajdan sonra kol bir bezle sıkıca bağlanır. Göbeğin yerine geldiği düşünüldüğünde bez koldan çıkarılır (KK: 1).

Bir diğer yöntem ise şöyledir: Hasta sırtüstü yatırılır, koltuk altında göbekte bağlantısı olduğu düşünülen damar usulüne uygun bir şekilde çekilir, bu esnada diğer elle göbeğin yerine gelip gelmediği kontrol edilir (KK: 1).

Az bilinen bir yöntem de elden göbek çekme yöntemidir: Bu yöntemde hastanın başparmağı ile işaret parmağı arasında bulunan; yine göbekte bağlantısı olduğu düşünülen kasa, masaj yapılarak hastanın göbeği yerine getirilmeye çalışılır (KK: 2). Bu acılı bir yöntemdir.

5.1.5. İğneyle Göbek Çekme Yöntemi

Yörede en yaygın ve en ilginç göbek çekme yöntemlerinden biri iğneyle göbek çekme yöntemidir. Bu tedavi sürecinde hasta ve tedavi edici kişinin yan yana bulunması zorunda değildir. Bu yöntemde su, iğne ve tas kullanılır. Göbek çeken kişi, önce bir tasın içine su ve iğne koyar, elini yumruk yapar ve işaret parmağını bu

iğnenin üzerine bastırır, bu esnada da dualar okur. Daha sonra işaret parmağını kaldırdığında iğne parmağına yapışmışsa hastanın göbeğinin düştüğüne kanaat getirir ve tedaviye devam eder. İşaret parmağı havada bir süre bekler. İğne parmakta beklerken dualar okur ve iğne düştüğünde de hastanın göbeğinin yerine geldiğine inanır ve tedaviyi bitirir. İğne parmağa yapışık şekilde ne kadar beklerse göbek düşüklüğünün o kadar ciddi boyutta olduğu düşünülür. Böylece sağ ve sol taraf için iki kez bu uygulama yapılır. Eğer iğne hiç yapışmamışsa kişinin göbeği düşmemiş demektir. Bu tür göbek çekme uygulamasında göbek çeken kişinin hastayı görmesine gerek yoktur, hastanın adını ve anne adını bilmesi yeterlidir. Dua okurken hastanın adını ve anne adını söyler (KK: 5).

Anadolu'nun diğer yörelerinde de iğneyle göbek çekme uygulamalarına rastlanır. “Çankırı yöresinde bu iş “el alma” yöntemiyle yapılmaktadır” (Torun 2002: 82). Trabzon yöresinde ise benzer bir uygulama şöyledir: “İğne yakılır, suya atılır. Bu esnada dua okunur. İğne suda küçüldükçe göbek yerine gelir” (Baysal 2014: 268).

Bu tür dualı göbek çekme uygulamalarında göbek çeken kişinin kendi çocuğunun göbeğini çekemediği söylenmektedir. Ayrıca özellikle bu yöntemle göbek çeken kişiler için sırrını herkese söylemekten çekinir ancak el verme yöntemiyle diğer kişilere öğretirler.

5.2. Amatör Kişilerce Uygulanan Göbek Çekme Yöntemleri

Giresun yöresinde göbek düşüklüğü tedavisi ertelenmemesi gereken bir hastalık olarak görülür. Kişi hastalanıp göbek düşüklüğü belirtileri gösterdiğinde derhal tedavi edilmelidir. Ancak kimi zaman hastayı tedavi edecek profesyonel kişilere ulaşamaz. Bu durumda tedaviyi ertelemek hastalığın ciddiyetini artıracığından hastaya yardımcı olabilecek amatör kişiler tedaviyi üstlenir. Amatör kişiler uyguladıkları tedavi yöntemleri hakkında kulaktan dolma bilgilere sahip tecrübesiz kişilerdir.

Göbek düşüklüğü hastalığının belirtileri çok şiddetli olduğu zamanlarda bir an önce hastanın şikâyetlerini durdurmak ya da hafifletmek için amatör kişilerin yapabileceği birtakım pratik uygulamalar geliştirilmiştir. Bunlar kol kola girme yöntemi ve ayak vurma yöntemidir:

5.2.1. Kol Kola Girme Yöntemi

Hasta ve diğer kişi birbirlerine arkasına dönüp kol kola girerler. Diğer kişi hastayı bu şekilde sırtına kaldırır, sallır ve bırakır (KK: 1). Bu işlem birkaç kez tekrar edilir. Hasta sallandıkça yerinden kayan göbeğin yerine yerleşmesi sağlanır. Trabzon'da bu uygulamaya benzer bir uygulama da şöyledir: “Göbeği düşen kişiyi arkasından bir başkası sıkıca kucaklar. Ellerini tam karnının üstüne getirip birleştirir ve sıkıca bir baskı uygular. Ardından üç kez yukarıya doğru kaldırılıp indirilir. Böylece düşen göbek kaldırılmış yani yerine getirilmiş olur” (Kolot 2018: 143).

Giresun yöresinde bu yöntem, göbek düşüklüğünü tedavi etmek amacı dışında, doğum sancısı çeken kadının doğum yapmasını kolaylaştırmak için de uygulanmaktadır.

5.2.2. Ayak Vurma Yöntemi

Ayak vurma yönteminde hasta ve diğer kişi ayaklarının altları birbirlerine degecek şekilde uzanırlar. Diğer kişi hastanın ayaklarının altına kendi ayaklarıyla birkaç defa sertçe vurur. Böylece hastanın tedavisi gerçekleşir ve

hasta ayağa kalkar (KK: 7). Ayak vurma yöntemi çok yaygın bir yöntem değildir, tedavide sert vuruşlarla göbeğin yerine yerleşmesi sağlanır.

Amatör kişilerce uygulanan bu tedavi yöntemleri herhangi bir risk taşımaz, hasta tedavi sonrası ya tamamen iyileşir ya da geçici bir rahatlama yaşar. Genellikle profesyonel kişilere ulaşıldığında hasta yeniden tedavi olur.

5.3. Hastanın Kendi Kendisine Uyguladığı Göbek Çekme Yöntemleri

Göbek düşüklüğünde, hastayı tedavi edebilecek profesyonel ya da amatör kişilere ulaşamadığında hasta kendi kendisini tedavi etme yöntemlerine başvurur. Bu yöntemler tülbentle göbek çekme yöntemi ve takla atma yöntemidir:

5.3.1. Tülbentle Göbek Çekme Yöntemi

Bu yöntemde önce bir tülbent ya da kumaş top haline getirilir. Bu top göbek deliğine koyulur ve hasta yüz üstü yatar ya da top göbek deliğine sıkıca bağlanır, hasta sırt üstü yatar ve bir süre sonra ayağa kalkar. Bu işlem küçük bir topla ya da ip yumağıyla da yapılabilir (KK: 8). Aydın yöresinde de buna benzer şöyle bir uygulama vardır: "Göbeğin üzerine soğan veya patates gibi yuvarlak bir nesne konulur ve üzerine bastırılır ve bu yolla göbek yerine gelir" (Ülger 2012: 150). Bu işlemin benzerine Antalya yöresinde rastlanmaktadır. Ancak "Antalya yöresinde hasta tedaviyi bu işi bilen bir ocaklı yardımıyla uygular. Önce yere çocuk kafası büyüklüğünde bir yumak konulur. Hasta yumak karnına gelecek şekilde yüzü aşağı yatar, ocaklı kişi hastanın dizinin arka tarafına topuklarıyla basarak çeşitli yöntemler uygular. Bu işlemin sonunda hastanın göbeği yerini bulur" (Gönenç 2011: 70).

Tülbentle göbek çekme yöntemi her ne kadar amatör kişilerce uygulanan bir yöntem olsa da tedavi sırasında genellikle profesyonel kişilere danışılır. Ayrıca tedavi ediciliği yüksek bir yöntem olduğu için amatör kişilerce uygulanan en yaygın tedavi yöntemlerinden biridir.

5.3.2. Takla Atma Yöntemi

Göbeği düşen hastanın kendi tedavisini kendisinin yaptığı bir diğer yöntem de takla atma yöntemidir. Bu tedavi yönteminde, hasta önce birkaç kez takla atar ve sonrasında ayağını yüksek bir yere kaldırır, başparmağını göbeğinin üzerine koyar, yarım daire kadar parmağını çevirir, bu şekilde birkaç dakika yatar, göbeğinin yerine geldiğine inandıktan sonra da kalkar. (KK: 8). Bu yöntemle tedavinin benzeri Adana yöresinde görülmektedir: "Yörede göbeğinin düştüğünden şüphelenen kimse kendi kendisini tedavi etmek için yer döşesinde üç kere takla atar" (Özgen 2007: 120). Takla atma yöntemi en pratik tedavi yöntemidir ama iyileştirici özelliği düşüktür. Geçici bir rahatlama sağlar.

SONUÇ

Günümüzde, tüm dünyada olduğu gibi, Giresun yöresinde de halk hekimliğine başvuranların sayısının geçmişe nazaran oldukça azaldığı gözlenmektedir. Ancak bazı hastalıkların tedavisinde, halk hekimliği hala vazgeçilmezliğini korumaktadır. Bu hastalıklar genellikle nazar, büyü, cin çarpması sonucu meydana geldiği düşünülen hastalıklardır. Göbek düşüklüğü ise, nedeni böyle bir sebebe bağlanmayan ama tedavisi çoğu zaman halk hekimliğinde aranan ender hastalıklardandır.

Giresun yöresinde göbek çekme uygulamalarının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu da hastalığın yöre halkı tarafından ciddiye alındığının bir göstergesidir. Bir kişinin karnı ağrıdığı, midesi bulandığında, kişide halsizlik gözlemlendiğinde vb. ilk akla gelen şey kişinin göbeğinin düşmüş olabileceğidir. Yörede hastalığın bir an önce tedavi edilmesi gerektiği düşünülduğünden profesyonel tedavi edici kişilere ulaşamadığında bile amatör kişilerce ya da hastanın kendisi tarafından tedaviler yapıldığı görülmektedir.

Yörede uygulanan göbek çekme yöntemlerinde Türk halk hekimliğinde önemli yeri olan iğne, bal, ateş, su gibi malzemelerden faydalanılması, bazı göbek çekme uygulamalarında tedaviye duaların da dâhil edilmesi, bu tedavi yöntemlerinin Türk-İslam kültürünün etkisiyle şekillendiğini göstermektedir.

Yörede yapılan görüşmelerde, profesyonel kişilerce uygulanan göbek çekme tedavileri sonrasında hastalarda uzun süre devam eden karın ağrısı, ishal, mide bulantısı, halsizlik gibi şikâyetlerin sona erdiği ve hatta uzun yıllar hamile kalamayan birçok kadının tedaviden sonra hamile kaldığı belirtilmiştir. Bu durum yörede göbek çekme tedavilerine olan ilginin canlı kalmasına olanak sağlamıştır.

Günümüzde, göbek düşmesi belirtilerinde çareyi modern tıpta arayanların çare bulamayıp tekrar alternatif tıbbaya yöneldikleri görülmektedir. Yöre halkı, modern tıp hekimlerinin göbek düşüklüğünü anlayamadığını ve bu yüzden de tedavi edemediğini düşünmektedir.

Yörede göbek çekme yöntemleriyle profesyonel olarak ilgilenen kişilerin çoğunluğunu yaşlı kadınların oluşturduğu görülmektedir. Gençler, her ne kadar göbek düşüklüğünde halk hekimliği yöntemlerine başvursada profesyonel olarak göbek çekme uygulamalarıyla ilgilenmek istememektedirler. Bu yüzden profesyonel kişilerin, tecrübelerini aktaracak kişiler olmamasından yakındıkları görülmektedir.

Yapılan çalışmayla Giresun yöresinde halk hekimliği uygulamalarından biri olan göbek çekme yöntemlerinin çok çeşitli olduğu görülürken, bu yöntemlere hâkim profesyonel kişilerin geçmişe nazaran azaldığı gözlemlenmiştir. Bu yüzden bu tedavilere hâkim kişiler henüz hayattayken ilgili daha fazla araştırmalar yapmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- ACIPAYAMLI, Orhan (1982). "Acıpayam'da Halk Hekimliği". DTCF Dergisi 1: 11-16.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1989). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi". Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 1-9.
- AKALIN, Şükrü Halûk, M. Argunşah, N. Demir vd. (2011). "Güncel Türkçe Sözlük". <https://sozluk.gov.tr/> [erişim tarihi: 11.09.2020]
- ALPTEKİN, Ali Berat (2010). "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği". Millî Folklor 22 (86): 5-19.
- BAYAT, Ali Haydar (2016). *Halk Hekimliği ve Tıp Tarihi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- BAYSAL, Nagihan (2014). *Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- BEKKİ, Salahaddin (2017). "Halk Hekimliği". Ortak Miras. ed. Nebi Özdemir. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü Yayınları. 201-213.
- BEYATLI, Ertan (2016). "Göbek Düşmesi (Göbek Kayması) Hastalığı". <https://silo.tips/download/gbek-dmes-gbek-kaymas> [erişim tarihi: 23.09.2020]
- BORATAV, Pertev Naili (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. haz. Aydın Sami Güneşal. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1980). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- GÖNENÇ, Alpaslan (2011). *Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAŞGARLI Mahmut (2006). *Divânu Lugâti't-Türk*. haz. Besim Atalay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KOLOT, Berna (2018). "Halk Hekimliğinde "Göbek Düşmesi" Hastalığı ve Tedavi Yöntemleri". Türklük Bilimi Araştırmaları (44): 135-151.
- MELİKOĞLU, Aşlar (2018). *Giresun İli Halkbilim Monografisi*. Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZGEN, Zübeyde Nur (2007). *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SEVER, Mustafa (2004). "Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve". Türklük Bilimi Araştırmaları 16 (16): 95-109.
- SEVER, Mustafa (2015). "Halk Tıbbı, Halk Hekimliği". Akademik Bakış 9 (17): 181- 192.

SİNOĞLU, Sümeyra (2017). *Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TEMİZSOYLU, Aydın (2012). *Ankara'da Halk Hekimliği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TORUN, Candan (2002). *Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği İle İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TOZLU, Sümeyra (2017). *Çorum İli Halk İnançları ve Halk Hekimliği*. Yüksek Lisans Tezi. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UYAR, Akın (2013). *Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları*. Yüksek Lisans Tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÜLGER, Züleyha (2012). *Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği*. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YAYLAGÜL, Özen (2014). "Anadolu'da Yaşayan Halk Hekimliği Uygulamalarının Eski ve Orta Türkçe Tıp Metinlerindeki Temelleri". Millî Folklor 26 (103): 48-58.

YUSUF Has Hacib (2008). *Kutadgu Bilig*. haz. Reşit Rahmeti Arat. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

ZORLUER, Selim (2018). *Çayıralan (Yozgat) Yöresinde Halk Hekimliği ve Halk İnançları*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaynak Kişiler

KK. NO	ADI-SOYADI	YAŞI	EĞİTİM	MESLEĞİ	YAŞADIĞI YER
KK. 1	HAVVA PEKDEMİR	45	OKUMA YAZMASI YOK	EV HANIMI	GİRESUN
KK.2	GÜLLÜ KOÇ	50	İLKOKUL MEZUNU	EV HANIMI	GİRESUN
KK.3	ZEKİYE GEDİK	82	OKUMA YAZMASI YOK	EV HANIMI	GİRESUN
KK.4	SEYHAN KOÇ	31	LİSE MEZUNU	EV HANIMI	GİRESUN
KK.5	ZEYTİN KORKMAZ	77	OKUMA YAZMASI YOK	EV HANIMI	GİRESUN
KK.6	ŞÜKRAN YAVUZ	37	İLKOKUL MEZUNU	EV HANIMI	GİRESUN
KK.7	HATİCE GÜNDOĞDU	33	ÜNİVERSİTE MEZUNU	EV HANIMI	GİRESUN
KK.8	SANİYE PEKDEMİR	59	İLKOKUL MEZUNU	EV HANIMI	GİRESUN